

Nowe substancje psychoaktywne – wiedza i doświadczenia polskiej młodzieży

New psychoactive substances – the Polish youth knowledge
and experiences

**Agnieszka Pisarska¹, Jacek Moskalewicz¹, Ornella Corazza², Sulaf Assi²
Pierluigi Simonato², Zsolt Demetrovics¹⁰, Jacqueline Stair²,
Suzanne Fergus², Cinzia Pezolesi², Manuela Pasinetti², Zoe Davey²,
Paolo Deluca³, Colin Drummond³, Urszula Blaszkó³, Barbara Mervo¹⁰,
Lucia Di Furia⁹, Magi Farre⁷, Liv Flesland⁵, Harry Shapiro⁴,
Holger Siemann⁶, Arvid Skutle⁵, Marta Torrens⁷, Ferran Sambola⁷,
Peer van der Kreeft⁸, Norbert Scherbaum⁶, Fabrizio Schifano²**

¹ Instytut Psychiatrii i Neurologii (IPiN), Warszawa, Polska

² School of Life and Medical Sciences, University of Hertfordshire, Hatfield, Wielka Brytania

³ Addictions Department, Institute of Psychiatry, King's College, London, Wielka Brytania

⁴ DrugScope, London, Wielka Brytania

⁵ Bergen Clinics Foundation, Bergen, Norwegia

⁶ Rhine State Hospital, University of Duisburg-Essen, Essen, Niemcy

⁷ IMIM – Hospital del Mar Parc de Recerca Biomèdica, Barcelona, Hiszpania

⁸ De Sleutel, Gent, Belgia

⁹ Servizio Salute Regione Marche, Ancona, Włochy

¹⁰ National Institute for Drug Prevention, Institute for Social Policy and Labour, Budapeszt, Węgry

Abstract – Introduction. This study was conducted within the frame of the ReDNet project (the Recreational Drugs European Network), and was aimed at an assessment of access to information and level of respondents' knowledge of new psychoactive substances (NPS) so called "legal highs", as well as their information needs on NPS. Moreover, current NPS use among respondents, motives behind their use and factors associated with NPS use were examined.

Method. The self-administered anonymous questionnaire was completed during university lectures and via the Internet. The sample included two populations: regular university students (N = 109) from Warsaw and young people visiting a drug-use discussion forum (N = 625).

Results. The survey showed that most of the respondents reported having access to information about NPS. The Internet was perceived as the most important source of information. Forum respondents evaluated their current knowledge of NPS higher and showed much better knowledge on particular NPS. Information rated as most important to improve knowledge of NPS was: desired psychoactive

Finansowanie/Financial support. Badania zrealizowano w ramach programu Recreational Drugs' European Network: an ICT prevention service addressing the use of novel compounds in vulnerable individuals – ReDNet, sfinansowanego ze środków Komisji Europejskiej poprzez Executive Agency for Health and Consumers w ramach Public Health Programme.

Konflikt interesów nie występuje. *Conflict of interest no declared.*

effects and adverse side effects. Approximately half of the respondents used NPS in the last year and 27% during the last month with significantly higher prevalence rates among respondents from the forum. The most frequent motives behind NPS use were willingness to experiment with new substances, easy access via the Internet and legality. More than half of the respondents who use NPS experienced adverse effects. The results of logistic regression showed that the younger the age, the more positive the NPS knowledge evaluation, better experience with NPS and other illegal drug use and more increased risk of current NPS use.

Conclusion. NPS prevention measures should be based on the provision of reliable and well-documented knowledge and focused on demand and harm reduction as well as health promotion.

Key words: new psychoactive substances, legal highs, youth, Internet

Streszczenie – Wprowadzenie. Celem badań zrealizowanych w ramach projektu ReDNet była odpowiedź na pytania dotyczące dostępu do informacji oraz wiedzy osób badanych na temat nowych substancji psychoaktywnych (tzw. dopalaczy), a także potrzeb respondentów w zakresie poszerzenia tej wiedzy. Celem było również zebranie danych na temat doświadczeń badanych, w tym motywów skłaniających do sięgania po nowe substancje oraz czynników zwiększających ryzyko ich używania.

Metoda. Badania miały charakter ankietowy i zostały przeprowadzone metodą audytoryjną podczas wykładów akademickich oraz przez Internet. Badaniami objęto studentów uczelni warszawskich (N = 109) oraz osoby odwiedzające forum internetowe służące wymianie informacji, doświadczeń i poglądów na temat substancji psychoaktywnych (N = 625).

Wyniki. Zebrane dane wskazują, że większość badanych miała dostęp do informacji o nowych substancjach psychoaktywnych, przede wszystkim w Internecie. Respondenci z forum wyżej ocenili poziom własnej wiedzy oraz wykazywali lepszą znajomość nowych substancji psychoaktywnych. Według badanych informacje najbardziej przydatne dla poprawy wiedzy o nowych substancjach dotyczyły oczekiwanych efektów oraz działań ubocznych. Około połowa respondentów sięgała po nowe substancje w ostatnim roku, a około 27% – w ostatnim miesiącu. Ich rozpowszechnienie było znacząco wyższe wśród respondentów z forum. Najwięcej respondentów jako powód sięgania po nowe substancje wskazało chęć eksperymentowania z nimi, łatwą dostępność przez Internet oraz ich legalność. Ponad połowa z osób mających do czynienia z nowymi substancjami doświadczyła negatywnych konsekwencji ich używania. Analizy regresji wykazały, że czynnikami związanymi z bieżącym sięganiem po nowe substancje psychoaktywne był wiek badanych, dobra ocena własnej wiedzy na ich temat, pozytywne doświadczenia z tymi substancjami oraz używanie innych, tradycyjnych narkotyków.

Wnioski. Przekazywanie rzetelnej i dobrze udokumentowanej wiedzy powinno być podstawą działań zaradczych dotyczących nowych substancji psychoaktywnych, ukierunkowanych zarówno na zmniejszenie popytu i ograniczanie szkód, jak i na promocję zdrowia.

Słowa kluczowe: nowe substancje psychoaktywne, dopalacze, młodzież, Internet

WPROWADZENIE

Używanie substancji psychoaktywnych określanych jako: *legal highs*, *new compounds*, *research chemicals* czy dopalacze stało się w ostatniej dekadzie istotnym problemem polityki narkotykowej, zdrowia publicznego oraz badań – zarówno na świecie, jak i w Polsce (1–4). Substancje te były – i nadal są – rozpowszechniane jako legalne substytuty narkotyków nielegalnych, takich jak: konopie, amfetamina, kokaina, ekstaza czy LSD (5, 6, 7). O ile jednak konsekwencje zdrowotne związane z używaniem „tradycyjnych” narkotyków zostały już opisane w literaturze fachowej (choć nadal prowadzi się badania zmierzające do bardziej dogłębnego poznania ich właściwości i działania), o tyle w odniesieniu do substancji, które pojawiły się niedawno, dyspo-

nujemy nielicznymi danymi naukowymi z zakresu farmakologii oraz toksykologii, a większość tych doniesień opiera się na badaniach przedklinicznych (4).

Nowe substancje psychoaktywne pojawiają się na rynku z tygodnia na tydzień, mają coraz bardziej wyrafinowane formy i pozostają legalne przez dłuższy czas. Obejmowanie ich kontrolą prawną powoduje, że powstają kolejne mutacje – nowe środki psychoaktywne legalne w świetle prawa (8). Chemicy syntetyzujący nowe substancje oraz „cyber-przedsiębiorcy” rozprowadzający je przez Internet nadal pozostają o krok do przodu wobec zmian legislacyjnych (5). Dobrą ilustracją tempa, w jakim nowe substancje psychoaktywne pojawiają się na rynku, są wyniki trzech projektów zrealizowanych w czasie ostatnich 9 lat: Psychonaut Web Mapping System I–II (www.psychonautproject.eu) oraz ReDNet (www.rednetproject.eu). Przeglądy informacji zamieszczanych na stronach internetowych, poświęconych środkom psychoaktywnym, prowadzone w ramach tych projektów pozwoliły zidentyfikować ponad 650 nowych substancji psychoaktywnych oraz ich kombinacji (9). Większość tych, potencjalnie zagrażających zdrowiu, substancji nie została opisana w fachowej literaturze i w związku z tym nie jest znana klinicydom (4).

Wreszcie, dzięki Internetowi nowe substancje są rozpowszechniane na niespotykaną wcześniej skalę. Internet stwarza bowiem idealne warunki dla globalnego handlu. Użytkownicy mogą bezpośrednio kontaktować się ze sprzedawcą, otrzymywać drogą e-mailową lub poprzez SMS regularne zawiadomienia o nowych produktach i przekazywać je swoim znajomym. Osoby zainteresowane nowymi substancjami bez trudu wymieniają się wiedzą, a sieć umożliwia dostęp do różnych form przekazu informacji, włącznie z filmami (4). Nowe substancje psychoaktywne oraz informacje dotyczące ich działania są tym samym dostępne praktycznie dla każdego, a handel prowadzony jest głównie poprzez liczne nielegalne strony internetowe (4, 9) oraz – jak to miało miejsce kilka lat temu w Polsce – poprzez sieć specjalistycznych sklepów. Z powodu znikomej wiedzy naukowej na temat nowo pojawiających się substancji, z informacji upowszechnianych przez użytkowników korzystają też badacze zajmujący się problemem (4, 6, 7, 9).

Rozpowszechnienie używania nowych substancji w Polsce

Do 2008 roku sprzedaż nowych substancji psychoaktywnych prowadzono w Polsce poprzez Internet. Pierwszy sklep uliczny otwarto w lecie 2008 roku w Łodzi, a do końca roku powstało ponad 40 sklepów stacjonarnych (2). Kwestia dopalaczy była szeroko komentowana w mediach, w sposób, który można określić jako „panikę moralną” (10). Problem szybko został podjęty w badaniach epidemiologicznych. W badaniach ogólnopolskich Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) z 2008 r. około 3,5% młodzieży w wieku 18–19 lat potwierdziło używanie dopalaczy przynajmniej raz w życiu, zaś 2,6% przynajmniej raz w ostatnich 12 miesiącach (11). Zaniepokojenie nowym zjawiskiem spowodowało podjęcie działań prawnych. W maju 2009 roku weszła w życie znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii – do listy substancji kontrolowanych dołączono 15 dodatkowych substancji, najczęściej

roślin występujących w składzie dopalaczy, a także syntetyczny kanabinoid JWH-018. W czerwcu 2010 roku kontrolą objęto kolejne substancje, między innymi mefedron (3). Zmiany legislacyjne nie przyczyniły się jednak do ograniczenia zjawiska. Według danych CBOS z 2010 roku, około 11% uczniów w wieku 18–19 lat sięgało po dopalacze kiedykolwiek w życiu, a około 7% – w ostatnim roku przed badaniem. W obu pomiarach (tj. w roku 2008 i 2010) odsetki badanych uczniów potwierdzających używanie dopalaczy w ostatnich 30 dniach były znikome – wynosiły ok. 1% (11).

Badania CBOS z 2010 roku realizowane były w okresie od połowy października do połowy grudnia. W tym czasie, a konkretnie 2 października 2010 r., inspektorzy Głównego Inspektoratu Sanitarnego wraz z policją przeprowadzili kontrolę w ponad 1600 sklepach z dopalaczami, z których około 800 od razu zamknięto (2). Badania epidemiologiczne wśród młodzieży szkolnej nie wskazują, jak dotąd, by radykalne ograniczenie dostępności szybko wpłynęło na rozpowszechnienie używania tych substancji. Z danych European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) z roku 2011 wynika, że około 16% polskich uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych (czyli 17–18-latków) używało dopalaczy przynajmniej raz w życiu, około 10% sięgało po te substancje przynajmniej raz w ostatnim roku, zaś nieco ponad 2% respondentów potwierdziło używanie dopalaczy przynajmniej raz w ostatnich 30 dniach, co stawiało nas na jednym z pierwszych miejsc w Europie (12, 13).

Projekt ReDNet

Gwałtowny wzrost podaży substancji psychoaktywnych, o których działaniu niewiele wiadomo, a także rosnąca liczba stron internetowych, umożliwiających potencjalnym użytkownikom zaopatrywanie się w te substancje i wymianę informacji na ich temat, wskazały na potrzebę podjęcia działań zaradczych. Jedną z takich propozycji był projekt ReDNet (the Recreational Drugs European Network Project), w którym wzięło udział siedem krajów, w tym z Polski – Instytut Psychiatrii i Neurologii. Celem projektu była poprawa dostępu do rzetelnych informacji o nowych substancjach psychoaktywnych i potencjalnych zagrożeniach związanych z ich używaniem. Działania adresowano do osób sięgających po te substancje (bądź mających kontakt z ich użytkownikami), które zarazem poszukują na ten temat informacji oraz do profesjonalistów pracujących z młodzieżą używającą substancji psychoaktywnych. Celem projektu była również ocena zastosowania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych (takich jak telefony komórkowe, fora internetowe, platformy multimedialne) w upowszechnianiu aktualnych oraz dostosowanych do potrzeb konkretnych grup odbiorców informacji o nowych substancjach (9).

CELE BADAŃ

Przygotowanie programu działań zaradczych dotyczących problematyki substancji psychoaktywnych – szczególnie, gdy program adresowany jest do stosunkowo niewielkiej i specyficznej grupy użytkowników – wymaga oszacowania poziomu wie-

dzy potencjalnych odbiorców oraz ich potrzeb w zakresie treści i formy programu. W związku z tym celem badań ankietowych prowadzonych w ramach projektu ReD-Net była odpowiedź na następujące podane niżej pytania badawcze.

- Czy osoby badane mają dostęp do informacji o nowych substancjach psychoaktywnych?
- Jaką wiedzę o nowych substancjach dysponują?
- Jakie informacje uważają za najbardziej przydatne dla poszerzenia własnej wiedzy o nowych substancjach?
- Jakie są preferowane przez badanych drogi otrzymywania informacji o nowych substancjach?
- Jakie są ich doświadczenia związane z używaniem nowych substancji psychoaktywnych?
- Jakie powody skłoniły badanych do sięgania po te substancje?
- Czy takie czynniki jak wiedza o nowych substancjach, pozytywne z nimi doświadczenia i sięganie po inne, „tradycyjne” narkotyki są związane z używaniem nowych substancji psychoaktywnych?

METODA

Procedura zbierania danych

Badania miały charakter ankietowy i zostały przeprowadzone metodą audytoryjną oraz przez Internet. Badania audytoryjne, z wykorzystaniem kwestionariusza typu „papier-ołówek”, przeprowadzono wśród studentów dwóch humanistycznych uczelni warszawskich. Do badań drogą internetową wykorzystano elektroniczną wersję ankiety znajdującą się na stronie projektu ReDNet. W celu dotarcia do potencjalnych respondentów, zwrócono się do administratora forum internetowego, poświęconego wymianie informacji, doświadczeń i poglądów na temat substancji psychoaktywnych, z prośbą o umieszczenie informacji o projekcie oraz linku do ankiety.

Projekt został pozytywnie zaopiniowany przez Komisję Bioetyczną przy Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie.

Narzędzia

Ankieta została opracowana przez międzynarodowy zespół realizatorów projektu w wersji angielskiej, którą przetłumaczono następnie na język polski. Narzędzie składało się z ponad 30 pytań dotyczących podanych niżej tematów.

- **Dostęp do informacji o nowych substancjach psychoaktywnych.** W ankiecie zamieszczono trzy pytania, w tym ogólne: *Czy masz obecnie dostęp do wiedzy na temat dopalaczy?* (z odpowiedziami tak i nie). I dalej: *Jeśli tak, jak oceniasz poziom tych informacji?* Respondenci mieli do wyboru 5 odpowiedzi: „słaby”, „podstawowy”, „średni”, „dobry” i „bardzo dobry”. Kolejne pytanie dotyczyło tego, skąd lub od kogo pochodzą te informacje. Wymieniono 7 możliwości, na

- przykład: 1. szkoła/uczelnia/praca, 2. znajomi, 3. rodzina, 4. fora internetowe.
- **Wiedza respondentów na temat nowych substancji psychoaktywnych.** W ankiecie znalazły się dwa pytania, pierwsze dotyczyło własnej oceny osób badanych: *Jak oceniasz poziom swojej wiedzy na temat dopalaczy?* Respondenci mieli do wyboru 5 odpowiedzi: „słaby”, „podstawowy”, „średni”, „dobry” i „bardzo dobry”. Drugie pytanie odnosiło się do znajomości konkretnych substancji: *Czy słyszałeś/aś o wymienionych substancjach?* Dalej podano nazwy 16 substancji, np. szałwia wieszczka, zioła do palenia (JWH-018, Spice, syntetyczne kanabinoidy), mefedron. Respondenci mieli do wyboru następujące odpowiedzi: „nigdy nie słyszałem o takiej substancji”, „słyszałem, czytałem o tej substancji, ale nie znam nikogo, kto jej próbował”, „znam kogoś, kto próbował tej substancji”.
 - **Przydatność różnych rodzajów informacji dla poszerzenia wiedzy respondentów o nowych substancjach psychoaktywnych.** *Na ile ważne są dla Ciebie poniższe informacje do zdobycia, uzupełnienia wiedzy o dopalaczach?* Następnie wymieniono 8 rodzajów informacji, na przykład: 1. krótki opis czym jest dana substancja, 2. jaki ma wygląd, 3. jak jest sprzedawana. Respondenci zaznaczali swoje odpowiedzi na 5-punktowej skali od 1 „nie ważne” do 5 „bardzo ważne”.
 - **Używanie substancji psychoaktywnych przez osoby badane.** W ankiecie zamieszczono 8 pytań dotyczących: wieku inicjacji w używaniu przez respondentów nowych substancji psychoaktywnych, przyjmowania ich kiedykolwiek w życiu, w ostatnim roku oraz w ostatnim miesiącu (z odpowiedziami tak oraz nie), a także pytanie o częstość używania tych substancji w ostatnich 30 dniach oraz rodzaj stosowanych dopalaczy. W ankiecie znalazło się też pytanie o powody sięgania po nowe substancje psychoaktywne: *Na ile ważne były dla Ciebie wymienione niżej powody sięgnięcia po dopalacze?* W pytaniu wymieniono 15 takich powodów, na przykład: 1. inne środki nie były łatwo dostępne, 2. legalność (nie groziło aresztowanie przez policję), 3. łatwa dostępność (można je kupić przez Internet). Osoby badane zaznaczały swoje odpowiedzi na 5-punktowej skali od 1 „nie ważne” do 5 „bardzo ważne”. Ponadto, respondenci byli pytani o używanie innych narkotyków oraz ich rodzaj: *Czy używasz narkotyków? Jeśli tak, wpisz jakie to środki.*
 - **Pochodzenie nowych substancji psychoaktywnych używanych przez respondentów.** *Gdzie lub od kogo dostałeś/aś bądź kupiłeś/aś dopalacze?* W pytaniu wymieniono 6 możliwości, na przykład: 1. sklep uliczny, 2. festiwal, koncert, 3. klub.
 - **Ocena doświadczeń związanych z używaniem nowych substancji psychoaktywnych oraz negatywne konsekwencje ich przyjmowania.** Do tej kwestii odnosiły się dwa pytania: *Jak ogólnie ocenilibys/abyś swoje doświadczenia z dopalaczami?* Respondenci mieli do wyboru 5 odpowiedzi: 1. „fatalne”, 2. „złe”, 3. „obojętne”, 4. „dobre”, 5. „świetne”.
Czy kiedykolwiek doświadczyłeś negatywnych skutków używania dopalaczy? (tak oraz nie).
 - **Korzystanie z pomocy medycznej lub psychiatrycznej/psychologicznej w związku z używaniem nowych substancji psychoaktywnych.** W ankiecie

zamieszczono trzy pytania, na przykład: *Czy kiedykolwiek znalazłeś/aś się w szpitalu lub na pogotowiu z powodu problemów związanych z używaniem dopalaczy?* (tak oraz nie).

- **Zmiana legislacji a używanie przez respondentów nowych substancji psychoaktywnych.** *Na ile zmiana prawa (wpisanie niektórych dopalaczy na listę substancji nielegalnych) wpłynęła na używanie przez Ciebie dopalaczy?* Respondenci mieli do wyboru następujące odpowiedzi: 1. nie wpłynęła, 2. używam rzadziej, 3. używam częściej, 4. przestałem brać.

Osoby badane pytano w ankiecie o następujące dane dotyczące charakterystyki socjodemograficznej: płeć, wiek, status zawodowy (student, osoba pracująca, osoba nie pracująca), wykształcenie oraz miejsce zamieszkania.

We wszystkich pytaniach respondenci mogli wybrać możliwość: „odmawiam odpowiedzi na to pytanie”.

Metoda analizy danych

Do oceny istotności różnic wyników pomiędzy grupami zastosowano test chi-kwadrat oraz test t-Studenta. Do zbadania związków między używaniem w ostatnim roku nowych substancji psychoaktywnych a oceną poziomu własnej wiedzy o tych substancjach, oceną dotychczasowych z nimi doświadczeń oraz sięganiem przez osoby badane po inne narkotyki zastosowano analizę regresji logistycznej. W analizach regresji kontrolowano wiek (młodszy respondenci – 18–21 lat vs starsi – 22 lat i powyżej) oraz płeć. W tych analizach uwzględnione zostały tylko dane osób, które kiedykolwiek w życiu sięgały po nowe substancje psychoaktywne.

OSOBY BADANE

W badaniu wzięło udział 748 osób, w tym 109 studentów uczelni warszawskich o profilu humanistycznym oraz 639 osób, które odpowiedziały na ogłoszenie o badaniu zamieszczone na forum internetowym. W dalszej części tekstu pierwsza grupa będzie nazywana „studentami”, choć oczywiście w grupie osób z forum również znaleźli się studenci. Ankiety 5 uczestników zostały wykluczone z analiz z powodu znaczących braków danych bądź odpowiedzi niespójnych albo świadczących o niepoważnym traktowaniu badań. Nie uwzględniono też ankiet wypełnionych przez osoby poniżej 18 roku życia (N=27). Udział w badaniach osób niepełnoletnich wymaga bowiem zgody ich rodziców, których uzyskanie w badaniach prowadzonych *online* byłoby bardzo trudne. Wszystkie wykluczone ankiety zebrano drogą internetową. W rezultacie grupa badana liczyła 716 osób (75,4% mężczyzn). Średnia wieku uczestników, którzy w ankiecie podali swój wiek (650 osób) wynosiła 22 lata i wahała się od 18 do 46 lat, przy czym tylko 32 respondentów (4,5%) miało powyżej 30 lat. Z tego względu w dalszej części pracy ta grupa respondentów określana jest jako „młodzież”. Dane na temat charakterystyki socjodemograficznej osób badanych zamieszczono w tabeli 1.

Osoby badane pochodziły z różnych miejscowości, przy czym największą grupę stanowili respondenci, którzy podali w ankiecie, że mieszkają w Warszawie. Niektórzy

Tabela 1.
Charakterystyka socjodemograficzna osób badanych
Descriptive information on the study population

Dane socjodemograficzne <i>Descriptive information</i>	Liczebność (%) <i>Frequency (%)</i>
<i>Płeć/Gender</i>	
Mężczyzna/ <i>Male</i>	540 (75,4)
Kobieta/ <i>Female</i>	162 (22,6)
Odmowa odpowiedzi lub brak danych/ <i>'Prefer not to say' or missing value</i>	14 (2,0)
<i>Status zawodowy/Employment</i>	
Student/ <i>Student</i>	407 (56,8)
Pracownik na pełnym etacie lub na części etatu/ <i>Full-time or part-time job</i>	185 (25,9)
Bezrobotny lub niezdolny do pracy/ <i>Unemployed or unable to work</i>	68 (9,5)
Odmowa odpowiedzi lub brak danych/ <i>'Prefer not to say' or missing value</i>	56 (7,8)
<i>Wykształcenie/Education</i>	
Podstawowe/ <i>Primary education</i>	4 (0,6)
Gimnazjalne/ <i>Middle school</i>	59 (8,2)
Zawodowe/ <i>Vocational education</i>	14 (2,0)
Ponadgimnazjalne/ <i>Secondary school</i>	374 (52,2)
Niepełne wyższe/ <i>Incomplete university</i>	155 (21,6)
Wyższe/ <i>University</i>	79 (11,0)
Odmowa odpowiedzi lub brak danych/ <i>'Prefer not to say' or missing value</i>	31 (4,4)

z badanych nie wymienili nazwy swojej miejscowości – pisali natomiast, że mieszkają, na przykład, w mieście liczącym poniżej 100.000 mieszkańców lub na Śląsku.

WYNIKI

1. Wiedza na temat nowych substancji psychoaktywnych

Okolo 1/4 osób badanych uznała, że dysponuje bardzo dobrą wiedzą na temat nowych substancji psychoaktywnych. Ponad połowa (62,5%) oceniła, że ich wiedza jest na poziomie „średnim” lub „dobrym”, a tylko 14% było zdania, że jest „słaba” lub na poziomie „podstawowym”. Średnia oceny poziomu wiedzy na skali od 1 („słaby”) do 5 („bardzo dobry”) wynosiła 3,68. Tak jak można było oczekiwać, średnia ocen uczestników zachęconych do udziału w badaniach, dzięki ogłoszeniu na forum internetowym dotyczącym substancji psychoaktywnych, była istotnie wyższa ($M = 3,89$; $SD = 0,94$) niż średnia ocen studentów ($M = 2,5$; $SD = 1,21$), $t(132) = 11,32$; $p < 0,001$). Niespełna 2% respondentów z forum nisko oceniło swoją wiedzę o dopalaczach, podczas gdy w grupie studentów ponad 28% osób uznało, że ich wiedza o nowych substancjach jest „słaba”.

Większość respondentów obu grup (łącznie około 79%) odpowiedziała, że aktualnie ma dostęp do wiedzy na temat nowych substancji psychoaktywnych, a w ich opinii jakość tej wiedzy jest na przynajmniej „dobrym” poziomie – średnia wartość ocen na skali od 1 („słaby”) do 5 („bardzo dobry”) wyniosła 4,0.

Podstawowym źródłem informacji o nowych substancjach psychoaktywnych był dla osób badanych Internet. Wśród respondentów, którzy potwierdzili, że mają dostęp do informacji o nowych substancjach zdecydowana większość (92%) uznała Internet za ważne źródło wiedzy. Prawie połowa (tj. 47%) oceniła, że Internet jest dla nich najważniejszym źródłem informacji. Odsetek osób, które odpowiedziały, że najczęściej korzystają z Internetu był istotnie wyższy w grupie studenckiej niż w grupie respondentów z forum (68% vs 44%; $p < 0,001$). Wśród źródeł internetowych najczęściej wymieniano społecznościowe fora internetowe (67%) oraz Erowid – anglojęzyczny serwis informacyjny o roślinach i substancjach psychoaktywnych (43%).

Dla ponad 25% respondentów z forum najważniejszym źródłem informacji o dopalaczach byli znajomi lub rodzina (można zgadywać, że rodzeństwo lub kuzyni), podczas gdy w grupie studenckiej odsetek ten nie przekraczał 4%. Podobnie, więcej osób z forum niż z grupy studenckiej (25% vs 9%; $p < 0,001$) za najważniejsze źródło wiedzy uznało kampanie informacyjne. Z kolei odsetek osób oceniających media jako najważniejsze źródło informacji był wyższy wśród studentów niż w grupie respondentów z forum (49% vs 27%; $p < 0,001$). Dla około 28% respondentów z obu grup najważniejszym źródłem wiedzy okazała szkoła/uczelnia – w tym informacje od nauczycieli, ulotki, wykłady, a około 21% uczestników odpowiedziało, że są to artykuły w czasopismach naukowych. Kilkunastu respondentów napisało w rubryce „inne”, że ważnym źródłem informacji o nowych substancjach jest ich własne doświadczenie.

Zdecydowana większość badanych (około 90%) podała w ankiecie, że słyszała, czytała, bądź zna kogoś kto próbował takich substancji jak: szaflwia wieszczą, zioła do palenia (tzw. Spice) oraz mefedron. Większość uczestników badań słyszała bądź zna osoby, które używały takich środków jak: metylon (75%), MDVP (68%), BZP (65%), GHB (75,5%), butylon (64,5%) oraz kratom (54,5%). Pozostałe wymienione w ankiecie nowe substancje psychoaktywne jako znane wskazała mniej niż połowa respondentów (tabela 2). Tak jak można było oczekiwać, respondenci z forum wykazali się znacznie lepszą znajomością wszystkich wymienionych w ankiecie substancji. Na przykład, około 53% osób z grupy studenckiej podało, że nigdy nie słyszało o szaflwii wieszczą, zaś w grupie z forum jedynie 1% badanych nie znało tej rośliny (dane nieprezentowane w tabeli). Ponadto, tylko 4 uczestników z grupy studentów wpisało nazwy innych niż wymienione w ankiecie substancji – jedna osoba wymieniła Blue Dove, a pozostałe nazwy innych, tradycyjnych narkotyków (heroina, amfetamina). Respondenci, którzy wypełnili ankietę poprzez link zamieszczony na forum, w rubryce „inne” wymieniali wiele (czasem kilkanaście) nazw rozmaitych substancji, na przykład: bufedron, breferon, pentedrone, trypaniny, ketaminy, ketony, fenyloetyloamina, ayahuasca, AM-2201, UR-144, 3.4 DMMC, 4 ACO DMT, 4-HO-MET, ETH-CAT, 5-APB, 2C-P. Jeden z respondentów napisał w tej rubryce, że próbował wielu różnych substancji, ale nie poda ich nazwy z obawy, że zostaną zdelegalizowane. Co ciekawe, 19% osób z obu grup twierdziło, że słyszało o Deliah Blue, zaś około 21%, że zna E-3PO (Blue Max), choć substancje o takich nazwach nie istniały na rynku. Być może respondenci mylili te środki z obecną na rynku substancją o nazwie Blue Dove.

Tabela 2.

Znajomość nowych substancji psychoaktywnych (N = 716)

Knowledge of new psychoactive substances (N = 716)

Nowe substancje psychoaktywne <i>New psychoactive substances</i>	Nigdy nie słyszał o substancji <i>Never heard of it</i>	Słyszał, czytał o substancji, nie zna nikogo, kto próbował <i>Heard/read about it, don't know anyone who has tried it</i>	Zna kogoś kto próbował tej substancji <i>Know someone who has tried it</i>	Brak danych <i>Missing value</i>
Szałwia wieszczą/ <i>Salvia divinorum</i>	63 (8,8%)	175 (24,4%)	467 (65,2%)	11 (1,5%)
Zioła do palenia (JWH-018, Spice, syntetyczne kanabinoidy) <i>Herbal smoke, synthetic cannabinoids</i>	35 (4,9%)	111 (15,5%)	556 (77,7%)	14 (2%)
Mefedron/ <i>Mephedrone</i>	59 (8,2%)	149 (20,8%)	493 (68,9%)	15 (2,1%)
Metylon/ <i>Methylone</i>	152 (21,2%)	279 (39%)	255 (35,6%)	30 (4,2%)
Flefedron/ <i>Flephedrone</i>	330 (46,1%)	256 (35,8%)	87 (12,2%)	43 (6%)
MDPV	200 (27,9%)	241 (33,7%)	246 (34,4%)	29 (4,1%)
BZP, Benzylpiperazyna <i>Benzylpiperazine</i>	221 (30,9%)	257 (35,9%)	206 (28,8%)	32 (4,5%)
Kratom/ <i>Mytragina speciosa</i>	283 (39,5%)	300 (41,9%)	90 (12,6%)	43 (6%)
GHB, GBL	150 (20,9%)	253 (35,3%)	288 (40,2%)	25 (3,5%)
Deliah Blue	541 (75,6%)	115 (16,1%)	18 (2,5%)	42 (5,9%)
Butylon (Bk-MBDB, B1)/ <i>Butylone</i>	220 (30,7%)	290 (40,5%)	172 (24%)	34 (4,7%)
Bromo Dragonfly (B-fly)	278 (38,8%)	274 (38,3%)	132 (18,4%)	32 (4,5%)
Nafyron (NRG-1)/ <i>Naphyrone (NRG-1)</i>	437 (61%)	201 (28,1%)	31 (4,3%)	47 (6,6%)
NRG-2	481 (67,2%)	150 (20,9%)	32 (4,5%)	53 (7,4%)
E-3PO (Blue Max)	519 (72,5%)	126 (17,6%)	22 (3,1%)	49 (6,8%)
6-APB (Benzo fury)	266 (37,2%)	233 (32,5%)	178 (24,9%)	39 (5,4%)
Inne <i>Other</i>		21 (2,9%)	127 (17,7%)	

2. Znaczenie wybranych informacji dla poprawy wiedzy o nowych substancjach psychoaktywnych

Większość badanych osób (zarówno studentów, jak i respondentów z forum) uznała, że dla poprawy ich wiedzy na temat nowych substancji psychoaktywnych „ważne” (ocena 4 na skali 5-punktowej) bądź „bardzo ważne” (ocena 5) były informacje dotyczące: oczekiwanych efektów (91%), zagrożeń związanych używaniem tych substancji (85%), ogólnego opisu substancji/informacji kluczowych (82%) oraz sposobu używania (74%). Około połowa uczestników była zainteresowana informacjami na temat cen (54%) oraz statusu prawnego nowych substancji psychoaktywnych (49%). Mniejsze znaczenie przypisywano informacjom o wyglądzie oraz strategiach sprzedaży. Około 18% respondentów wymieniło w rubryce „inne” przykłady przydatnych informacji, również dotyczących używania substancji. Na przykład: czas ich działania, dawkowanie, interakcje z innymi substancjami.

Generalnie, średnie ocen znaczenia poszczególnych rodzajów informacji o nowych substancjach były wyższe wśród uczestników z forum niż wśród studentów. Na przykład, średnia oceny znaczenia ogólnego opisu kluczowych informacji o nowych substancjach w grupie uczestników z forum wyniosła 4,36 (SD = 1,12), zaś w grupie studentów – 3,74 (SD = 1,44), $t(132) = -4,26$; $p < 0,001$. Oprócz informacji o cenach i strategiach sprzedaży, co do których grupa studencka wykazywała daleko mniejsze zainteresowanie, pozostałe różnice, choć istotne statystycznie nie były duże, co wskazuje na podobne potrzeby informacyjne w obu badanych grupach. Nieistotne okazały się różnice średnich ocen dotyczących wyglądu nowych substancji, ich statusu prawnego oraz zagrożeń związanych z ich używaniem (tabela 3).

3. Używanie nowych substancji psychoaktywnych

Spośród wszystkich respondentów około 77% (552 osoby) używało nowych substancji psychoaktywnych kiedykolwiek w życiu, około 51% sięgało po te substancje w ostatnich 12 miesiącach, a 27% – w ostatnich 30 dniach. Stosowanie nowych substancji

Tabela 3.

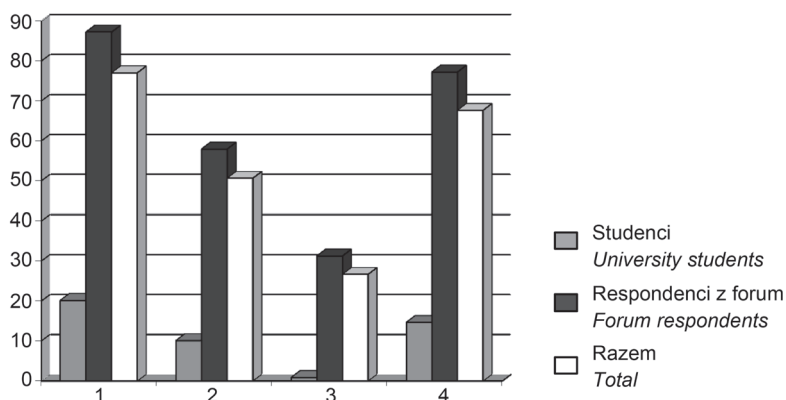
Znaczenie poszczególnych informacji dla poprawy wiedzy o nowych substancjach (N=716)

Importance of particular information for improvement of knowledge about new psychoactive substances (N=716)

Informacje o nowych substancjach <i>Information about new psychoactive substances</i>	Średnia wartość na skali (od 1 „nieważne” do 5 „bardzo ważne”) <i>Mean value on 5-point scale (from 1 “not important” to 5 “very important”)</i>		Porównanie studenci vs respondenci z forum <i>Comparison students vs Internet forum respondents</i> Wartość t dla pomiarów niezależnych i poziom istotności <i>t value and significance levels</i>
	Respondenci z forum <i>Internet forum respondents</i> N = 607	Studenci <i>University students</i> N = 109	
Oczekiwane efekty <i>Desired psychoactive effects</i>	4,65	4,09	-3,8***
Zagrożenia związane z używaniem <i>Risk of use</i>	4,44	4,13	-1,91
Ogólny opis/kluczowe informacje <i>Overview/key points</i>	4,36	3,74	-4,26***
Sposób używania/ <i>Modalities of use</i>	4,08	3,55	-3,41***
Ceny/ <i>Prices</i>	3,60	2,61	-6,08***
Strategie sprzedaży/ <i>Marketing strategies</i>	3,27	2,75	-3,51***
Status prawny/ <i>Legal status</i>	3,17	3,41	1,42
Wygląd/ <i>Appearance</i>	3,13	3,11	-0,16

*** $p < 0,001$

(oraz innych narkotyków) było znacznie bardziej rozpowszechnione wśród respondentów z forum niż wśród studentów. Na przykład, dopalacze kiedykolwiek w życiu używało blisko 90% respondentów z forum, a tylko 20% z grupy studentów (rys. 1).

1. Używanie nowych substancji – w życiu/Lifetime new substance use
2. Używanie nowych substancji – w ostatnim roku/New substance use in the last year
3. Używanie nowych substancji – w ostatnim miesiącu/New substance use in the last month
4. Używanie nielegalnych substancji/Illegal substance use

Rysunek 1.

Rozpowszechnienie używania nowych substancji psychoaktywnych wśród studentów oraz respondentów z forum internetowego (N=716)*

*Prevalence of new psychoactive substance use among university students and forum respondents (N=716)**

Średni wiek inicjacji w używaniu nowych substancji wynosił 19 lat i wahał się od kilkunastu do 42 lat. W odpowiedzi na pytanie o rodzaj używanych substancji respondenci wymieniali wiele różnych nazw, ale najczęściej podawano środki typu Spice (m.in. syntetyczne kanabinoidy, JWH-018, JWH-210, ziola do palenia) oraz mefedron, a także 4-HO-MET (Metocyna), Bredron, 4-AcO-DMT (N-dimetylotryptamina). Respondenci podawali też nazwy handlowe, np. Tajfun, Greengo, Sztynny Misza, Amphibia, Diabło.

Spośród 552 respondentów, którzy kiedykolwiek próbowali nowych substancji psychoaktywnych, 65% z nich oceniło swoje doświadczenia jako „dobre” lub „świetne”, a 10% opisało je jako „złe” lub „fatalne”.

Na pytanie o to skąd lub od kogo otrzymali nowe substancje, respondenci najczęściej wymieniali: sklepy uliczne (67%), sklepy internetowe (48%), znajomych (33%) oraz dilerów (20%).

* Na pytanie o używanie nowych substancji psychoaktywnych odmówiło odpowiedzi 0,9% studentów i 3,8% uczestników forum, o używanie nielegalnych substancji odpowiednio: 4,6% i 10,2%.

* In the case of the question on new psychoactive substance use, 0,9% of students and 3,8% of the Internet forum respondents answered 'I prefer not to say', and in the case of illegal drug use 4,6% and 10,2% respectively.

4. Motywy używania nowych substancji psychoaktywnych

Motywami skłaniającymi do używania nowych substancji, które najwięcej respondentów uznało za „ważne” (ocena 4 na skali 5-punktowej) lub „bardzo ważne” (ocena 5) były chęć eksperymentowania (64%), łatwa ich dostępność przez Internet (62%), legalność (57%) (tabela 4).

Tabela 4.

Kluczowe czynniki skłaniające użytkowników do sięgania po nowe substancje psychoaktywne (N = 552)
Key factors in onset of the new psychoactive substances use (N = 552)

Czynniki skłaniające do używania nowych substancji <i>Factors in the onset</i>	Odsetki odpowiedzi „ważne” i „bardzo ważne” <i>Percentage agreed with “important” or “very important”</i>	Średnia wartość na skali 1 „nieważne” do 5 „bardzo ważne” <i>Mean value on 5-point scale 1 “not important” to 5 “very important”</i>
Chęć eksperymentowania z nowymi substancjami <i>Willingness to experience new drugs</i>	358 (64,9%)	3,81
Łatwa dostępność – możliwość zakupu online <i>Easy access – possibility to buy online</i>	341 (61,8%)	3,75
Legalność substancji/ <i>Legality</i>	314 (56,9%)	3,53
Pewność co do składu produktu <i>Confidence in product’s composition</i>	284 (50,7%)	3,44
Utrudniony dostęp do innych substancji <i>Limited access to other drugs</i>	255 (46,2%)	3,19
Rekomendowane przez innych użytkowników <i>Good “review” from other people</i>	252 (45,7%)	3,2
Przekonanie, że są czystsze niż substancje nielegalne <i>Conviction of better purity compared to illicit drugs</i>	219 (39,7%)	2,92
Przystępna cena/ <i>Affordability</i>	193 (33,9%)	2,94
Trudniej wykrywalne przez psy policyjne <i>Less easily detected by dogs</i>	137 (24,8%)	2,33
Trudniej wykrywalne w testach na obecność substancji w moczu/ <i>Less easily detected by urine screens</i>	131 (23,7%)	2,27
Przekonanie, że są bezpieczniejsze niż substancje nielegalne <i>Conviction that they are safer than illicit drugs</i>	90 (16,3%)	2,15
Lepsze doznania niż w przypadku substancji nielegalnych <i>Gives a better high than illicit drugs</i>	86 (15,6%)	2,16
Mniejsze, niż w przypadku substancji nielegalnych, ryzyko działań ubocznych <i>Less likely to get side effects than from illicit drugs</i>	85 (15,4%)	2,11
Ciekawość wywołana doniesieniami w mediach <i>Curiosity caused by media coverage</i>	71 (12,9%)	1,83
Bardziej akceptowane społecznie/ <i>Socially more acceptable</i>	58 (10,5%)	1,77

Braki danych wahały się od 3,1% do 5,8%

Missing values ranged from 3,1% to 5,8%

Fakt, że nowe substancje są (lub były) legalne w świetle prawa, okazał się więc być ważnym czynnikiem skłaniającym do ich używania. Z drugiej strony, około połowa użytkowników odpowiedziała, że spektakularna zmiana prawa, jaka miała miejsce w Polsce w 2010 roku, nie wpłynęła na używanie przez nich tych substancji. Jednak około 18% respondentów, którzy mieli doświadczenia z używaniem nowych substancji odpowiedziało, że zaprzestało sięgania po te środki, a około 19% ograniczyło ich używanie.

Kolejnymi „ważnymi” lub „bardzo ważnymi” motywami sięgania po nowe substancje były powody związane z bezpieczeństwem: pewność co do zawartości zakupionego produktu (51%), czystości substancji (40%) oraz rekomendacja innych użytkowników (46%). Mniej ważne okazało się przekonanie, iż takie substancje są bardziej bezpieczne niż środki nielegalne oraz że istnieje mniejsze ryzyko negatywnych następstw ubocznych. Również wykrywalność nowych substancji w testach lub przez psy policyjne okazała się niezbyt ważna dla większości respondentów, co w kontekście legalnego statusu tych substancji jest zrozumiałe. Co ciekawe, przystępna cena okazała się być ważnym powodem jedynie dla 1/3 respondentów.

Niewielu uczestników uznało za istotne takie powody, jak społeczna akceptacja nowych substancji oraz zaciekawienie wywołane doniesieniami w mediach. Ponadto, dla stosunkowo nielicznej grupy badanych ważnym powodem używania nowych substancji były lepsze doznania. Około 10% respondentów wymieniło inne powody, na przykład: nuda, hobby, potrzeba stymulacji i doznań psychodelicznych.

5. Konsekwencje używania nowych substancji psychoaktywnych

Ponad połowa młodych użytkowników nowych substancji psychoaktywnych (N = 339, 61%) odpowiedziała w ankiecie, że doświadczyła negatywnych konsekwencji ich używania. Co dziesiąty respondent (N = 64) potwierdzał, że z powodu używania nowych substancji psychoaktywnych korzystał z pomocy profesjonalnej. Najwięcej osób (N = 47) kontaktowało się z psychiatrą lub psychologiem, co dwudziesty (N = 32) znalazł się w szpitalu lub na pogotowiu, 19 respondentów zwróciło się do specjalisty ds. uzależnień. Osiem osób, spośród szukających pomocy u profesjonalistów, skorzystało ze wszystkich wymienionych form.

6. Analiza związków pomiędzy zmiennymi

Przyjęty model analizy regresji logistycznej umożliwił poprawne przewidywanie wyników 85% respondentów, używających nowych substancji w ostatnim roku oraz 47% respondentów, którzy tych substancji w ostatnim roku nie używali. Ogólny odsetek poprawnych klasyfikacji wynosił 72%.

W analizie regresji stwierdzono, że czynnikami związanymi z bieżącym używaniem nowych substancji psychoaktywnych (tj. w ostatnim roku przed badaniem) był wiek, a mianowicie młodszy respondenci – czyli osoby mające 21 lat i poniżej – byli bardziej skłonni sięgać po te środki niż starsi uczestnicy badań. Istotnym czynnikiem związa-

Tabela 5.

Wyniki regresji logistycznej ilustrujące związki między używaniem nowych substancji psychoaktywnych w ostatnim roku a zmiennymi demograficznymi, spostrzeganym poziomem wiedzy, oceną własnych doświadczeń z tymi substancjami oraz używaniem narkotyków (N = 497)

OR (95% CI) of new psychoactive substance use according to demographic factors, perceived level knowledge on NPS, experiences with NPS and illegal drug use (N = 497)

Zmienne wyjaśniające (kategorie referencyjne) <i>Explanatory variables (reference categories)</i>	Używanie nowych substancji psychoaktywnych w ostatnim roku <i>New substance use in the last year</i>
Płeć (mężczyźni)/ <i>Gender (male)</i>	1,3 (0,72– 2,33)
Wiek (powyżej 21 lat)/ <i>Age (above 21 year)</i>	1,65 (1,11–2,47)*
Własna ocena poziomu wiedzy o nowych substancjach („średni” „podstawowy” i „słaby”) <i>Perceived level of knowledge about new substances (“average”, “basic” and “poor”)</i>	1,58 (1,03–2,45)*
Ocena własnych doświadczeń z dopalaczami („obojętne”, „złe” i „fatalne”) <i>Respondent’s experiences with new substances (“neutral”, “bad” and “really bad”)</i>	3,45 (2,29–5,20)***
Używanie narkotyków (nie używał)/ <i>Illegal drug use (non use)</i>	1,64 (1,0–2,71)*

* $p < 0,05$; *** $p < 0,001$

nym z używaniem nowych substancji była ocena swojej wiedzy o nowych substancjach. Osoby, które uważały, że poziom ich wiedzy o dopalaczach jest „dobry” lub „bardzo dobry” były bardziej skłonne potwierdzać bieżące używanie tych substancji niż respondenci, którzy ocenili swoją wiedzę jako „słabą”, „podstawową” lub „średnią”. Zgodnie z oczekiwaniami, osoby oceniające swoje doświadczenia z nowymi substancjami jako „dobre” i „świetne” były bardziej skłonne potwierdzać bieżące używanie tych substancji niż respondenci, którzy uznali, iż były one „obojętne”, „złe” lub „fatalne”. Używanie przez respondentów innych, tradycyjnych narkotyków stanowiło także czynnik zwiększający prawdopodobieństwo sięgania po nowe substancje (tabela 5).

DYSKUSJA

Zebrane dane świadczą o tym, że młodzi uczestnicy badań wysoko oceniali swoją wiedzę o nowych substancjach. Wynik ten nie jest zaskakujący zważywszy na fakt, że większość z nich to osoby odwiedzające forum internetowe, które służy wymianie informacji o nowych substancjach, a więc byli to młodzi ludzie aktywnie poszukujący wiedzy na ten temat. Biorąc pod uwagę znajomość nazw nowych substancji (zwłaszcza w grupie z forum internetowego), wysoka ocena własnej wiedzy, przynajmniej części respondentów, wydaje się uzasadniona.

Najpowszechniej znane okazały się takie substancje, jak syntetyczne kanabinoidy (Spice), mefedron oraz szałwia wieszczka. Warto przypomnieć, że syntetyczne kanabinoidy oraz szałwia wieszczka zostały wpisane na listę substancji kontrolowanych już

w 2009 roku. Ponadto, w 2009 roku objęto kontrolą BZP, który w prezentowanych tu badaniach okazał się mniej znany niż mefedron – dopisany do listy w 2010 roku (3). Substancji o nazwie BZP nie znała prawie 1/4 osób z forum i większość z grupy studentów. Z drugiej strony, byli też respondenci, którzy w odpowiedzi na pytanie o znane im substancje, w rubryce „inne” wpisywali po kilkanaście nazw rozmaitych środków. Na podstawie przeprowadzonych badań można więc przypuszczać, że rozbudowaną wiedzą na temat istniejących na rynku nowych substancji psychoaktywnych dysponuje nieliczna grupa użytkowników. Należy też pamiętać, że dopalacze obecne na polskim rynku sprzedawane były pod różnymi nazwami handlowymi (*Diablo, Sztywny Misza, Cocolino*), na których podstawie trudno było wywnioskować, jaka konkretnie substancja znajduje się w opakowaniu. Ponadto, deklaracje dotyczące składu – informujące, na przykład, że preparat zawiera dziewannę lub kasztanowiec (z użyciem łacińskich nazw tych roślin) czy bliżej nieokreślone *herbal blends* – mogły okazać się niezgodne z rzeczywistością. Analiza 8842 próbek pobranych przez pracowników Państwowej Inspekcji Sanitarnej, w ramach akcji skierowanej przeciwko dopalaczom, wykazała, że najwięcej z nich zawierało kofeinę, pochodne THC oraz różne pochodne amfetaminy, a w wielu znaleziono związki miejscowo znieczulające, pochodne benzodiazepiny oraz efedryny. Substancje kontrolowane stwierdzone w badanych próbkach to głównie: JWH-250, JWH-018, JWH-200, JWH-073, BZP oraz mefedron. Warto przy tym wspomnieć, że 17% próbek nie zawierało żadnych substancji psychoaktywnych wpływających na zdrowie lub życie ludzkie (14). Stąd można przypuszczać, że wiele osób sięgających po nowe substancje nie zdawało sobie sprawy, co zażywa lub miało na ten temat mylne informacje.

Internet okazał się być podstawowym i najważniejszym dla respondentów źródłem wiedzy o nowych substancjach psychoaktywnych. Najczęściej wymieniano fora internetowe oraz anglojęzyczny Erowid. Również ten wynik nie jest zaskakujący, ponieważ, jak wskazują dane Eurobarometru, dla młodych ludzi w wieku 15–24 lat Internet jest głównym źródłem wiedzy o substancjach nielegalnych oraz ich używaniu (15). Inaczej niż w przypadku studentów, równie ważnym źródłem informacji dla młodych ludzi korzystających z forum okazali się ich rówieśnicy, znajomi, rodzeństwo, kuzyni, tzn. środowiska młodzieżowe, w których kulturze nowe substancje psychoaktywne odgrywają ważną rolę, są symbolem przynależności, elementem ludycznego stylu życia.

Informacje ocenione przez badanych jako najbardziej przydatne dotyczyły oczekiwanym i niepożądanym konsekwencji używania nowych substancji. Respondenci wyrazili również zainteresowanie przekazami zawierającymi ogólny opis substancji i kluczowe informacje o ich właściwościach. Informacje dotyczące ceny i statusu prawnego okazały się dla uczestników badań mniej istotne. Innymi słowy, młodzi ludzie poszukują zwięzłych przekazów, które pozwolą na dokonanie rachunku możliwych korzyści i ewentualnych strat związanych z sięganiem po nowe substancje – przy czym ważniejsze wydają się być raczej zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa niż straty finansowe. Nie można też wykluczyć, że ceny dopalaczy łatwo znaleźć w Internecie i że informacji na ten temat nie oczekuje się od rzeczników zdrowia publicznego.

Ze względu na specyfikę osób badanych, rozpowszechnienie wśród nich używania nowych substancji było znacznie wyższe niż w przypadku młodzieży z tzw. populacji generalnej, tradycyjnie obejmowanej badaniami epidemiologicznymi. Wśród respondentów, którzy odpowiedzieli na ogłoszenie zamieszczone na forum dotyczącym substancji psychoaktywnych, około 1/3 badanych potwierdziła używanie nowych substancji w ostatnim miesiącu. Wyniki w grupie studentów były zbliżone do rezultatów uzyskanych w 2010 roku przez CBOS wśród 17–18-latków (11). niespełna 1% badanych studentów sięgało po nowe substancje w ostatnim miesiącu przed badaniem.

Najczęściej podawanym przez uczestników motywem skłaniającym do sięgania po te substancje była chęć eksperymentowania. Względy bezpieczeństwa, zarówno zdrowotne (zanieczyszczenia, działania uboczne), jak i prawne (wykrywalność) miały mniejsze znaczenie. Najmniej istotnym dla uczestników badań motywem była większa społeczna akceptacja dla sięgania po nowe środki psychoaktywne, z których część miała (lub nadal ma) status substancji legalnych. Ważne natomiast okazały się rekomendacje innych użytkowników. Wynik ten znajduje potwierdzenie w licznych badaniach, w których wykazano, że duże zapotrzebowanie na stymulację, buntownicza postawa wobec obowiązujących w społeczeństwie norm oraz wpływ rówieśników są istotnymi czynnikami skłaniającym do podejmowania zachowań ryzykownych (16, 17). Okazało się także, iż młodsi uczestnicy badań byli bardziej, niż starsi, skłonni sięgać po nowe substancje. Być może jest to spowodowane silniejszą u młodszych osób potrzebą poszukiwania nowych doświadczeń i wrażeń, a zarazem mniejszym „przywiązaniem” do tradycyjnych narkotyków, co mogło z kolei odgrywać ważną rolę w przypadku starszych uczestników badań.

Ważnym powodem skłaniającymi do używania nowych substancji był łatwy dostęp, w tym możliwość zakupu poprzez Internet. Wynik ten również nie budzi zdziwienia, wiadomo bowiem z licznych badań, że łatwa dostępność jest bardzo ważnym czynnikiem ryzyka używania substancji psychoaktywnych (17). Dla części osób badanych, istotnym powodem był prawny status substancji. Mimo iż większość badanych stwierdziła, że zmiany w prawie nie miały wpływu na ich konsumpcję dopalaczy, to jednak dla około 40% zmiana prawa w Polsce przyczyniła się do ograniczenia bądź zaprzestania sięgania po dopalacze. Znaczenie obu tych motywów (dostępności i legalności) stwierdzono także w badaniach prowadzonych w Wielkiej Brytanii wśród użytkowników mefedronu. Przy czym w odniesieniu do statusu substancji ważniejsza okazała się wygoda, związana z możliwością legalnego zakupu mefedronu przez Internet, niż obawa przed konsekwencjami prawnymi (5). W zakupach przez Internet nie egzekwuje się ograniczeń dotyczących wieku nabywcy ani ilości zakupionej substancji. Ponadto, kupowanie substancji psychoaktywnych tą drogą nie wymaga znajomości funkcjonowania rynku narkotykowego oraz bezpośrednich z nim kontaktów (5).

Dla około połowy użytkowników ważnym motywem sięgania po nowe substancje była pewność dotycząca ich składu. Można przypuszczać, że ta pewność wynikała z legalnego lub paralegalnego statusu prawnego tych substancji, który nakłada na sprzedawcę pewne zobowiązania co do składu chemicznego. Legalny status mógł mieć zatem wpływ na rozpowszechnianie używania nowych substancji, zapewniając

konsumentom większe poczucie bezpieczeństwa. Wiadomo bowiem, że kontrola jakości substancji rozprowadzanych na czarnym rynku jest dużo słabsza. Znaczne pogorszenie jakości, a zarazem wzrost ceny tradycyjnych narkotyków są uznawane za jedną z przyczyn gwałtownego rozwoju podaży nowych substancji (5).

Spśród respondentów mających doświadczenia z nowymi substancjami, bardziej skłonni potwierdzać bieżące używanie tych środków byli ci, którzy wysoko oceniali swoją wiedzę o tych substancjach, a także ci, którzy używają tradycyjnych narkotyków. Osoby przekonane, że dużo wiedzą o substancjach psychoaktywnych prawdopodobnie mają większe poczucie bezpieczeństwa i mniej obaw przed podejmowaniem eksperymentów, a z drugiej strony – kolejne próby przyczyniają do wzrostu wiedzy. Z kolei negatywne doświadczenia okazały się zniechęcające – przynajmniej dla części konsumentów. Warto w tym miejscu przypomnieć, że ponad połowa użytkowników dopalaczy odpowiedziała w ankiecie, że doświadczyła negatywnych konsekwencji ich używania, co dziesiąty z nich korzystał z pomocy specjalistycznej, a co dwudziesty wymagał interwencji szpitalnej.

Ograniczenia badań. W badaniach nie zastosowano doboru losowego respondentów, co wynikało z ograniczonych środków i potrzeby dotarcia do względnie dużej grupy konsumentów dopalaczy. Większość respondentów stanowiły osoby odwiedzające forum internetowe, poświęcone wymianie informacji o nowych substancjach psychoaktywnych. Rozpowszechnienie używania dopalaczy w tej grupie, ich wiedza i doświadczenia były znacznie większe w porównaniu z grupą studentów z warszawskich uczelni humanistycznych, którzy również nie są idealną reprezentacją młodzieży polskiej. Z tego względu badania nie dają mocnych podstaw do formułowania wniosków odnoszących się do większości młodzieży w Polsce. Tym niemniej pozwoliły na uchwycenie uwarunkowań używania nowych substancji psychoaktywnych i potrzeb informacyjnych konsumentów dopalaczy.

Mimo iż większość respondentów z forum miała doświadczenia z dopalaczami, to jednak niektórzy z nich potwierdzali używanie nieistniejących substancji. Może to sugerować, że przyznawali się do używania dopalaczy, których w rzeczywistości nie brali. Co za tym idzie – przytoczone dane o rozpowszechnieniu mogą być zawyżone. Z drugiej strony, niektórzy respondenci wykazywali większą ostrożność w odpowiedzi na pytania o inne, nielegalne narkotyki, o czym świadczy 10% odmów odpowiedzi na to pytanie w porównaniu z pytaniami o nowe substancje psychoaktywne, gdzie proporcja odmów nie przekroczyła 4%.

Poprzeczny charakter badań nie pozwala na definitywne określenie związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy zmienną wyjaśnianą a zmiennymi wyjaśniającymi, innymi słowy między używaniem lub nie używaniem dopalaczy a ich zidentyfikowanymi w badaniu uwarunkowaniami.

Wnioski. Mimo iż dopalacze nie mają wśród młodzieży statusu tak groźnej substancji jak inne tradycyjne narkotyki, zwłaszcza opiaty, to odnotowane w prezentowanych tu badaniach stosunkowo wysokie odsetki respondentów, którzy doświadczyli

negatywnych konsekwencji używania nowych substancji, w tym następstw wymagających interwencji medycznych, każe traktować kwestię dopalaczy jako ważny problem. Oprócz rozwiązań prawnych, istotną rolę powinna odegrać informacja, która z jednej strony może zniechęcić część potencjalnych konsumentów, a z drugiej – zmniejszyć szkody u osób, które na używanie dopalaczy się decydują. Użytkownicy nowych substancji to grupa bardzo zróżnicowana pod względem doświadczeń i wiedzy o środkach psychoaktywnych. Wśród nich są osoby poszukujące nowych doznań, skłonne do podejmowania ryzyka i dysponujące niekiedy bardzo rozległą wiedzą o środkach psychoaktywnych. Działania informacyjne powinny uwzględniać specyfikę tych odbiorców. Z drugiej strony, potrzeby informacyjne młodych ludzi w znacznej mierze wydają się podobne, niezależnie od posiadanych doświadczeń i obejmują kwestie oczekiwanych efektów działania tych substancji, w tym efektów niepożądanych. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają wstępne założenia projektu ReDNet, zgodnie z którymi przekaz wiedzy o nowych substancjach powinien być rzetelny, dobrze udokumentowany oraz skierowany zarówno na zmniejszenie popytu, jak i ograniczenie szkód.

PIŚMIENNICTWO/REFERENCES

1. Winstock A, Wilkins C (2011) 'Legal highs.' The challenge of new psychoactive substances. *Series on Legislative Reform on drug Policies*, 16, 1–16.
2. Kidawa M (2009) Dopalacze – przejściowa moda czy realne zagrożenie. *Serwis Informacyjny Narkomania*, 1 (45), 2–5.
3. Kidawa M (2012) Zjawisko nowych narkotyków w świetle rozwiązań prawnych w Polsce – analiza krytyczna *Serwis Informacyjny Narkomania*, 4 (60), 19–23.
4. Corazza O, Schifano F, Simonato P, Fergus S, Assi S, Stair J, Corkery J, Trincas G, Deluca P, Davey Z, Drummond C, Błazsko U, Demetrovics Z, Moskalewicz J, Enea A, Di Melchiorre G, Mervo B, Floridi L, Di Furia L, Farre M, Flesland L, Pasinetti M, Pezolesi C, Pisarska A, Shapiro H, Siemann H, Skutle A, Sferrazza E, Torrens M, van der Kreeft P, Zummo D, Scherbaum N (2012) Phenomenon of new drugs on the Internet: a study on the diffusion of the ketamine derivative methoxetamine ('MXE'). *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental*, 27, 145–149.
5. Measham F, Moore K, Newcombe R, Welch Z (2010) Tweaking, bombing, dabbing and stockpiling: the emergence of mephedrone and the perversity of prohibition. *Drugs and Alcohol Today*, 10 (1), 14–21.
6. Corazza O, Schifano F, Farre M, Deluca P, Davey Z, Drummond C, Torrens M, Demetrovics Z, Di Furia L, Flesland L, Mervó B, Moskalewicz J, Pisarska A, Shapiro H, Siemann H, Skutle A, Pezolesi C, Van Der Kreeft P, Scherbaum N (2011) Designer Drugs on the Internet: a Phenomenon Out-of-Control? The Emergence of Hallucinogenic Drug Bromo-Dragonfly. *Current Clinical Pharmacology*, May 1, 6 (2), 125–129.
7. Schifano F, Albanese A, Fergus S, Stair J, Deluca P, Corazza O, Davey Z, Corkery J, Siemann H, Scherbaum N, Farre M, Torrens M, Demetrovics Z, Ghodse H, A Psychonaut Web Mapping, ReD-Net Research Group (2011) Mephedrone (4-methylmethcathinone; 'meow-meow'): chemical, pharmacological and clinical issues. *Psychopharmacology*, 214, 593–602.
8. Winstock AR, Ramsey JD (2010) Legal high and the challenges for policy makers. *Addiction*, 105, 1685–1687.

9. Corazza O, Assi S, Simonato P, Corkery J, Bersani S, Demetrovics Z, Stair J, Fergus S, Pezzolesi C, Pasinetti M, Deluca P, Drummond C, Blaszkowski U, Moskalewicz J, Mervo B, Di Furia L, Farre M, Flesland L, Pisarska A, Shapiro H, Siemann H, Skutle A, Sferrazza E, Torrens M, Sambola F, van der Kreeft P, Scherbaum N, Schifano F (2013) Promoting innovation and excellence to face the rapid diffusion of Novel Psychoactive Substances in the EU: the outcomes of the ReDNet project. *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental*, 28, 317–323.
10. Dąbrowska K, Bujalski M (2013) The Legal Highs Problem in the Polish Printed Media – Actors, Claims, and Its Hidden Meanings. *Substance Use and Misuse*, 48, 31–40.
11. Malczewski A (2011) Młodzież a substancje psychoaktywne. *Opinie i diagnozy* nr 19. Młodzież 2010, CBOS, KBPN, Warszawa, 138–159.
12. EMCDDA (2012) *2012 Annual report on the state of the drugs problem in Europe*. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Lisbon. (pobrane z: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/annual-report/2012>)
13. Sierosławski J (2011) *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2011 r.* Warszawa: Instytut Psychiatrii Neurologii. (pobrane z <http://www.parpa.pl/images/file/Raport%20ESPAD.pdf>)
14. Główny Inspektorat Sanitarny (2011) *Raport w sprawie 'dopalaczy' – nowych narkotyków*. Warszawa.
15. Eurobarometer (2011) *Youth attitudes on drugs. Analytical report*. European Commission. (pobrany z: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_330_en.pdf)
16. Jessor R (1998) *New perspectives on adolescent risk behavior*. W: Jessor R (red.) *New perspectives on adolescent risk behavior*. Cambridge University Press, 1–9.
17. Ostaszewski K (2010) *Kompendium wiedzy o profilaktyce. Przewodnik metodyczny po programach promocji zdrowia psychicznego i profilaktyki*. Warszawa: Fundacja ETOH, 73–95.

Adres do korespondencji
Agnieszka Pisarska
Zakład Zdrowia Publicznego
Instytut Psychiatrii i Neurologii
ul. Sobieskiego 9, 02-957 Warszawa
tel. (22) 2182 216
e-mail: agapisar@ipin.edu.pl

Otrzymano: 24.05.2013
Przyjęto do druku: 05.08.2013